

Hoe gaat het met de bijen en andere bestuivers?

Saskia Klumpers

(Bijen) onderzoeker Naturalis
saskia.klumpers@naturalis.nl

4 bestuivers:
hoeveel bijen?

4 bestuivers:
hoeveel
gewas-
bestuivers?

4 bestuivers:
hoeveel
bedreigde
soorten?

75% minder kilo's insecten

Insecten/bijensterfte: de kranten staan vol

Insecten krijg je dus ook stuk

Een Duits onderzoeksteam toont aan: het aantal insecten is dramatisch gedaald. Reden tot grote zorg, vinden biologen en ecologen. 'We hebben insecten knetterhard nodig.'

Maarten Keulemans
Amsterdam

ook zaken als veranderingen in begroeiing rondom de onderzochte gebieden

BIJENSTERFTE

Pesticiden zijn écht slecht voor bijen

Ook uit grote veldstudies blijkt nu: neonicotinoïden, de beruchte groep insecticiden.

W4 Wetenschap

nrc
ZATERDAG 28 OKTOBER & ZONDAG 29 OKTOBER 2017

ANALYSE ECOLOGIE

Alleen 'meer natuur' kan de insecten redden

De biodiversiteit insecten is de afgelopen decennia aanzienlijk afgenomen.

1 Wat doen neonicotinoïden en hoe worden ze gebruikt?

Neonicotinoïden, het woord zegt het al, zijn stoffen die verwant zijn aan nicotine. Het zijn zogenaamd systemische middelen, die zich via sapstromen door de hele plant verspreiden. Niet alleen de vrucht maar ook het blad en de steel zijn giftig voor insecten. Bij veel gewassen zit er al een 'coating' van dit bestrijdingsmiddel om het zaad heen. Het betekent dat deze pesticiden niet, zoals vroeger, pas worden ingezet als de boer plaaft dieren in zijn gewas signaleert, maar al vanaf de eerste groei van het gewas.

In betrekkelijk korte tijd zijn de neonicotinoïden, die onder meer

3 Als het wel neonicotinoïden zijn, wat dan?

Er zijn inmiddels genoeg aanwijzingen voor een verband met

Volgens Van der Sluijs kan de landbouw ook haar voordeel met

Hoe zeker is die insectensterfte?

2 Zijn andere oorzaken mogelijk van de sterfte?

inmiddels bijna overal voorkomen (in het oppervlaktewater, in pollen

groep met grote veelzijdigheid met het om de toelating van deze middelen gaat. Ze moeten direct van

breuk. De biodiversiteit moet voldoende moeten verduurzamen." Fabrikanten Bayer en Syngenta wilden

Insectencrisis in natuurgebieden

IN 27 JAAR IS DRIEKWART VAN DE BIOMASSA AAN VLIEGENDE INSECTEN VERDWENEN

bionieuws oktober 2017
Door Gert van Maanen

De totale biomassa aan vliegende insecten in Duitse beschermde natuurgebieden is in 27 jaar ruim 75 procent

secten betreft. Veranderingen in de totale aanwezige biomassa aan insecten zegt veel over het ecologisch functioneren van een gebied', stelt de eveneens Nijmeegse ecoloog en eerste auteur Caspar Hallmann. De gegevens van dit onderzoek zijn onder leiding van de Duitse entomoloog Martin Sorg volgens een vast protocol verzameld in 63 natuurgebieden, waaronder de

de midzomer is de afname zelfs 82 procent. Over deze 27 jaar nemen de biomassa monsters geleidelijk af met 8 gram per dag, van bijna 10 naar minder dan 2 gram per dag', constateert Hallmann. Al voordat de Duitse entomologen minder insecten vingen, hebben zij dit grootschalige vangexperiment opgezet. 'Dat was echt visionair, want de meeste hebben

betrokken bij het stemt overeen met de waarnemingen. Bijvoorbeeld van de constateerde weg naar zijn veldlampen van zijn maken omdat de insecten, terwijl de meer nodig is.'

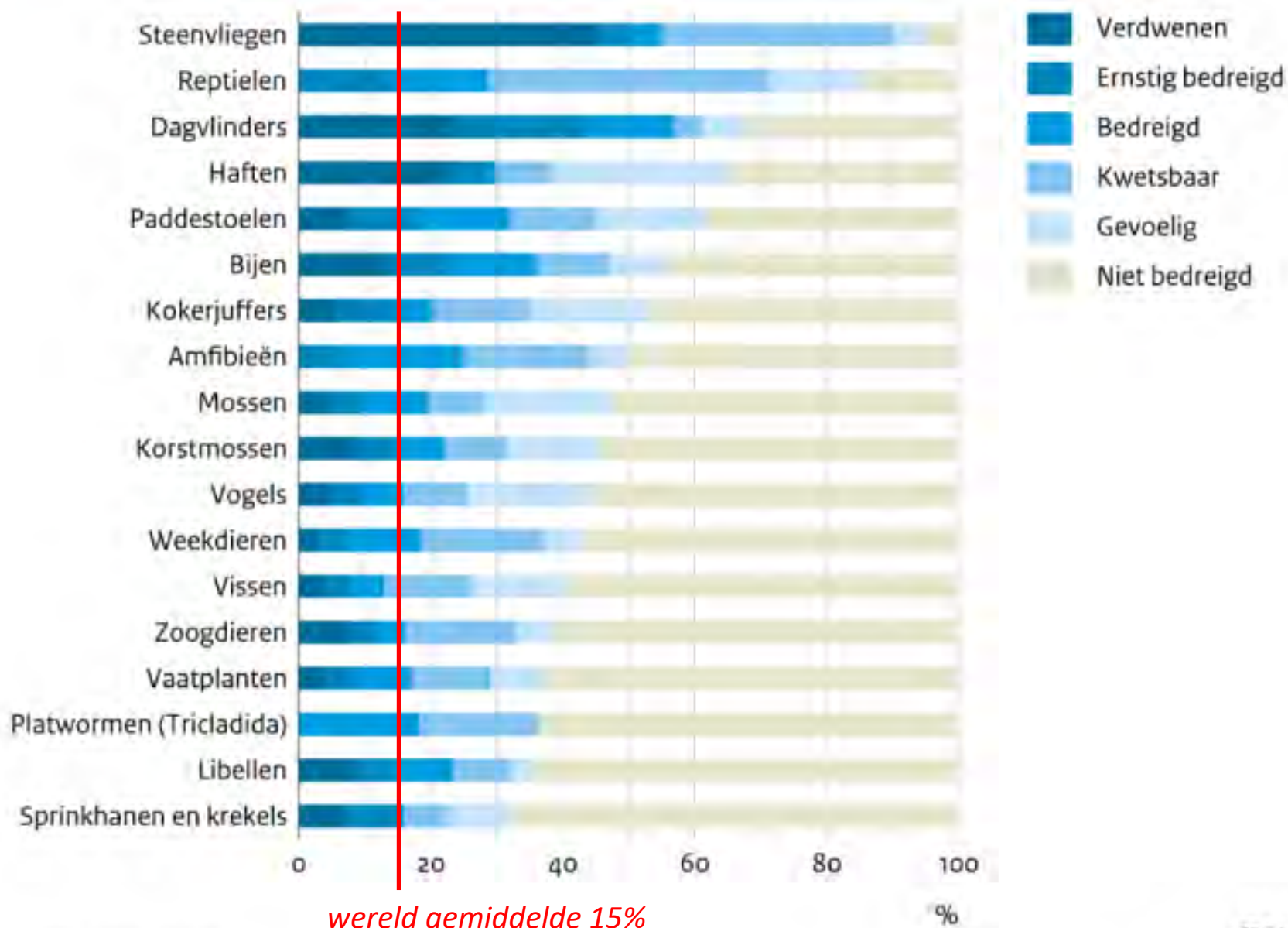
Interview Koos Biesmeijer, insectenkundige

Het staat nu vast: bijensterfte is een ramp

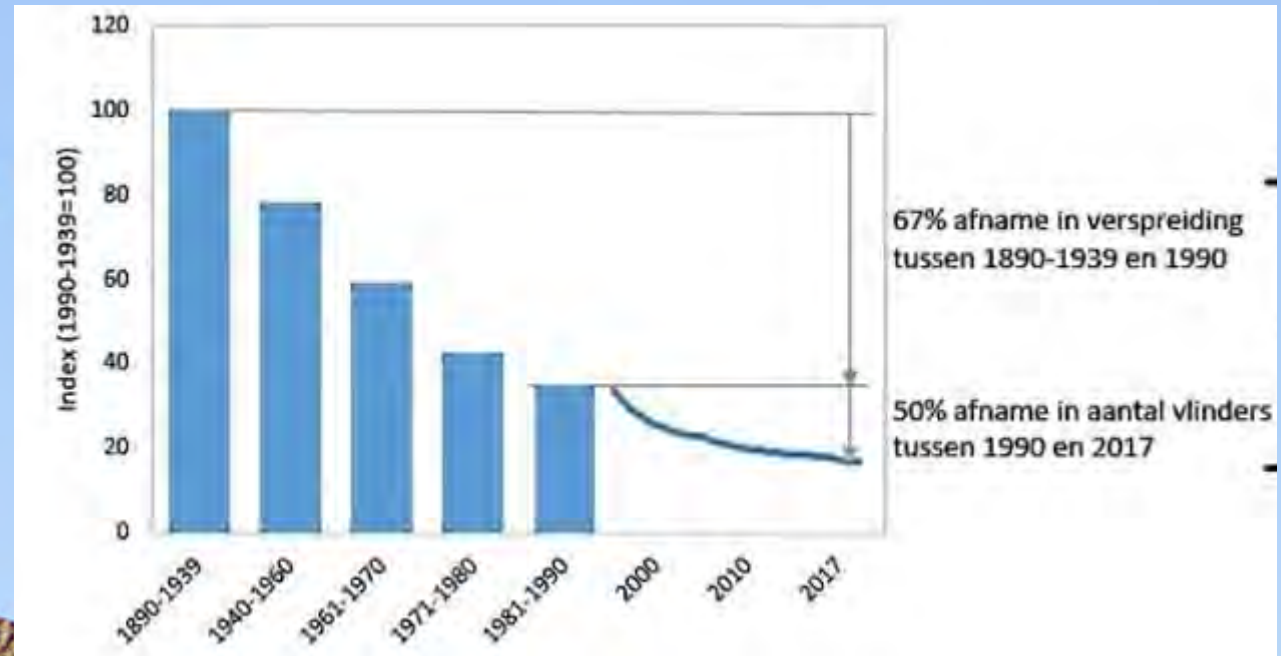

Percentage bedreigde soorten per soortgroep

wereld gemiddelde 15%

84% vlinders verdwenen

1984 *Staphorst*

Gele hommelmot
(*Bombus distinguendus*)

Bijen: status

Veel kennis beschikbaar!

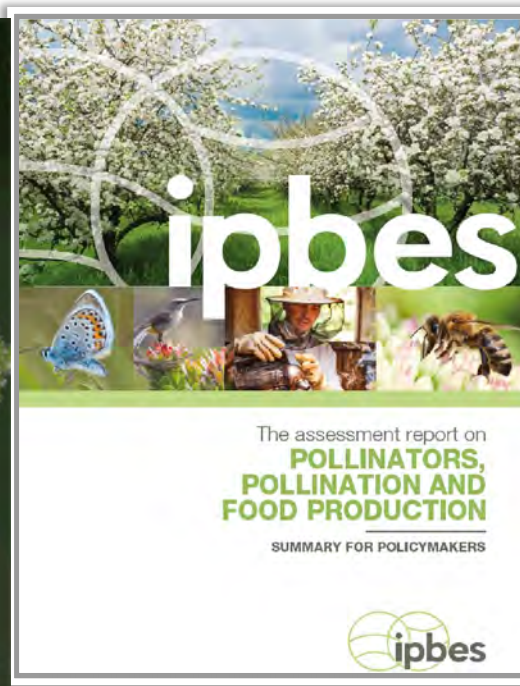
Rode lijsten
(bescherming)

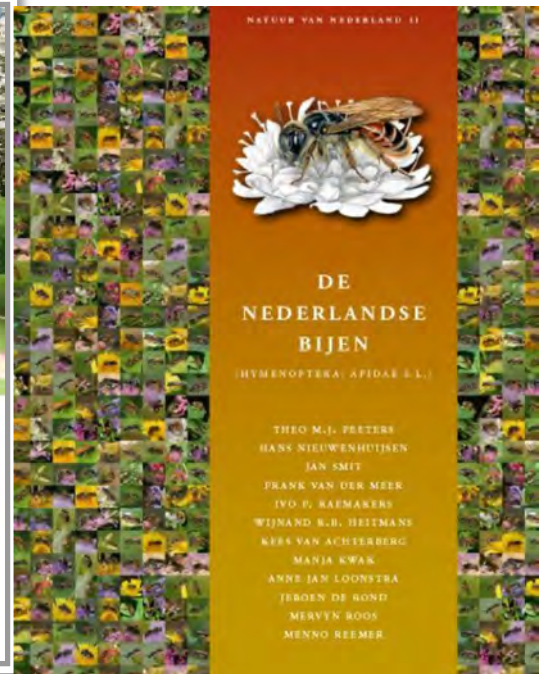
Wetenschap
(vele papers, Naturalis,
EIS, WUR, anderen)

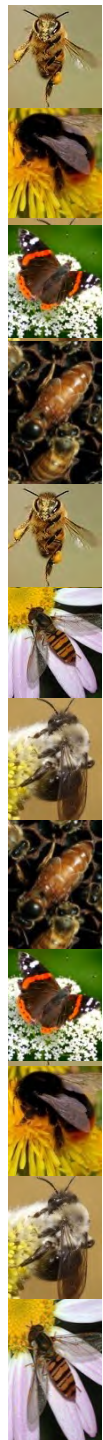
Kennis voor beleid
(VN IPBES rapport,
door NL ondertekend)

Kennis voor burgers
(EIS, Naturalis, IVN,
bestuivers.nl)

Changes of flower visitor assemblages up to 1990 & after 1990

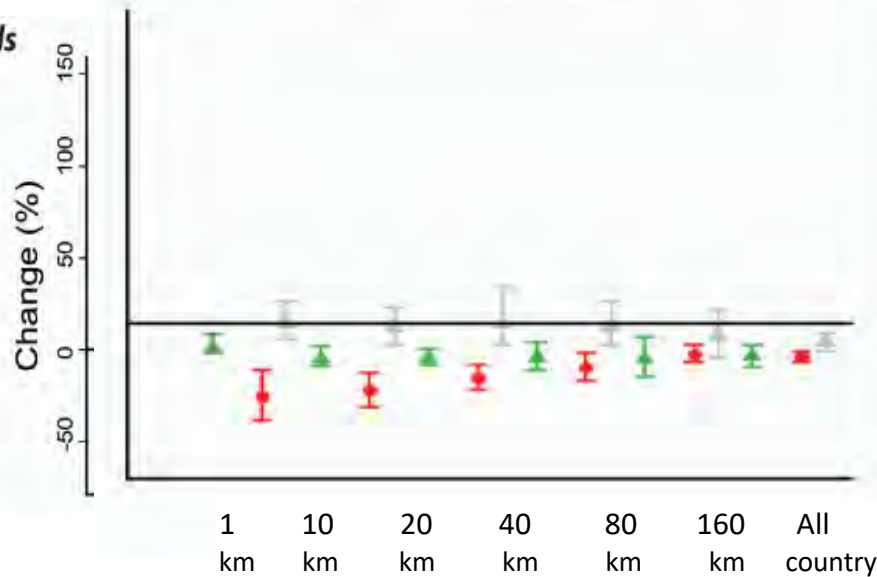

1950-1969
vs
1970-1989

1970-1989

1950s to 1979: Extensive biodiversity loss and biotic homogenisation
1990s to 2009: Negative trends have slowed (or recovery has set in)
Note: Still worse than before the 1970s !

Netherlands

IF IMPROVING: WHY ?

- Have all sensitive species disappeared?
- Is climate change leading to spreading generalists?
- Are declines in drivers responsible?

Butterflies richness loss

Bumblebees richness loss & range contractions

Other bees richness loss in Netherlands

Butterflies: richness loss less accentuated

Bumblebees: richness loss less accentuated

Other bees no more losses. Richness increases.

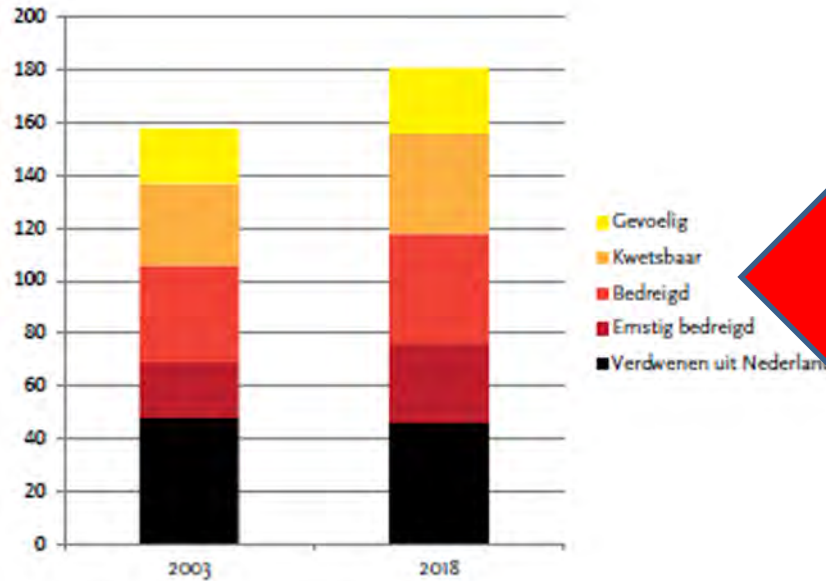
Bijen: status

Rode lijst 2018

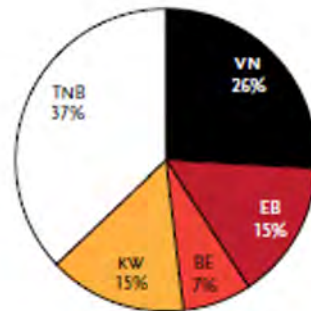
MENNO REEMER

BASISRAPPORT VOOR DE
RODE LIJST BIJEN

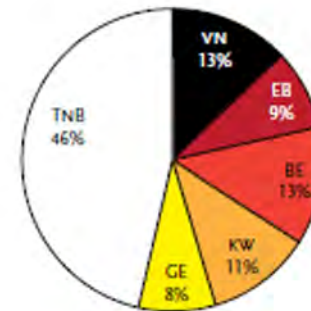

55% soorten op rode lijst
(in 2003 was dat 49%)

Hommels
(n = 27)

Overige bijen
(n = 302)

Hommels nog meer
bedreigd dan de
andere bijen

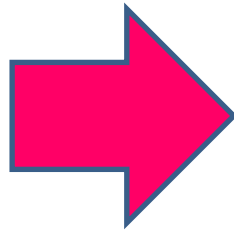
Figuur 30. Hommels en overige bijensoorten: verdeling van de soorten over de Rode-Lijstcategorien.

Bijen: status, **bedreigingen**, toekomst

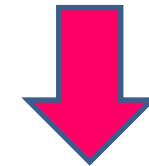
Consensus van huidige kennis:

WERELD

Landgebruik
Verandering / intensivering

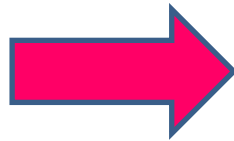

minder bloemen
minder nestplaatsen

BIJEN

Pesticiden
Insecticiden/herbiciden

minder onkruidbloemen
minder bijen

BIJEN

Klimaat
Verandering / intensivering

minder stabiel systeem
nieuwe soorten in NL

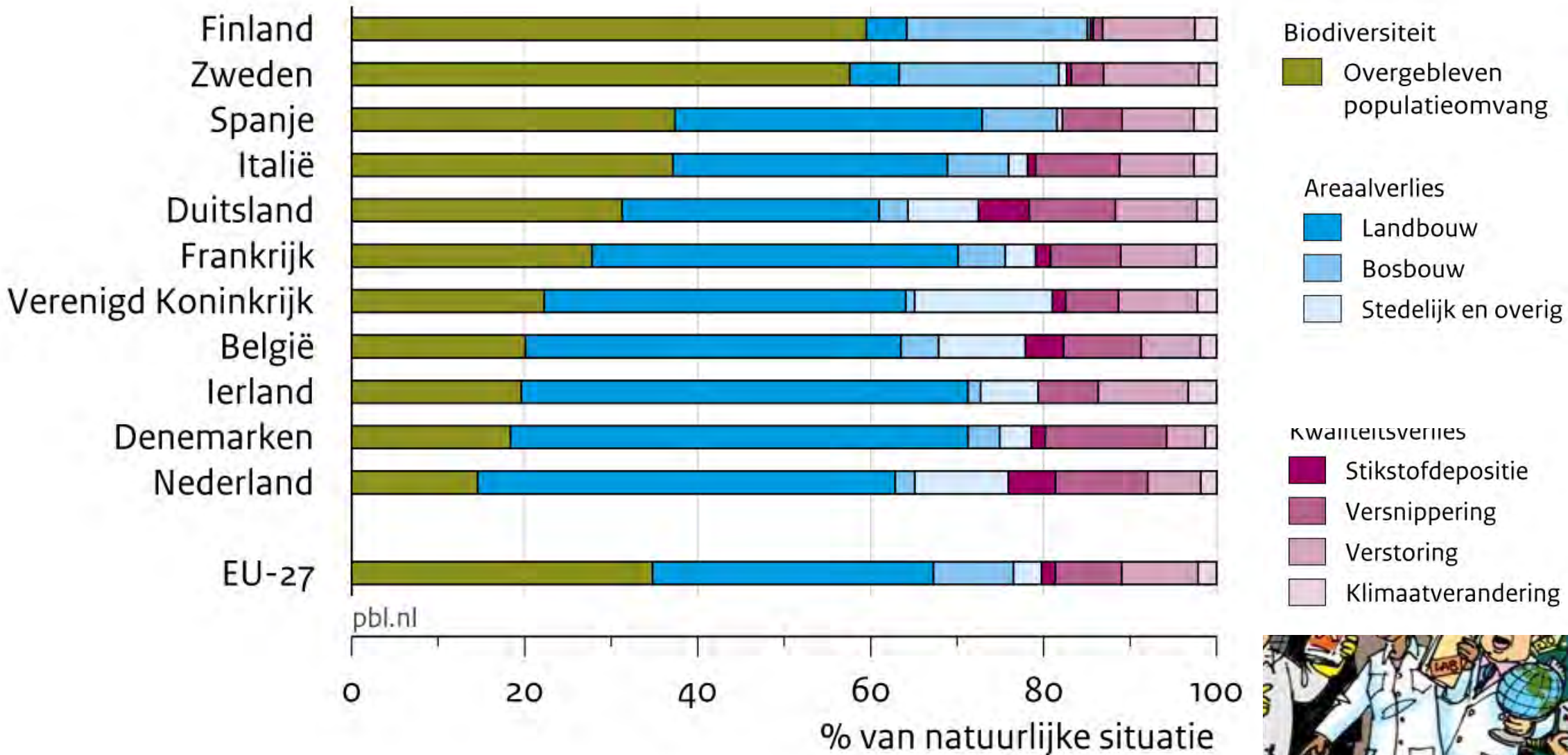

BIJEN

Combinatie van factoren verantwoordelijk voor achteruitgang

NL kampioen biodiversiteitsverlies!

Oorzaken van verlies aan biodiversiteit in Europa, 2010

Bijen: status, **bedreigingen**, toekomst

Pesticiden

Insecticiden/herbiciden

WERELD

Effect neonics op koolzaad en appel op wilde bijen

Bijengroep	effect	studie
Hommels	< koninginnen	Woodcock17Science
	< groei volk	Rundlof15Nature
	< koninginnen	Rundlof15Nature
	< bestuiving (appel)	Stanley15Nature
Metselbijen	< voortplanting	Woodcock17Science
	< nestelen	Rundlof15Nature
Wilde bijen	lagere dichtheid	Rundlof15Nature
	Negatieve trend	Woodcock16NatComm

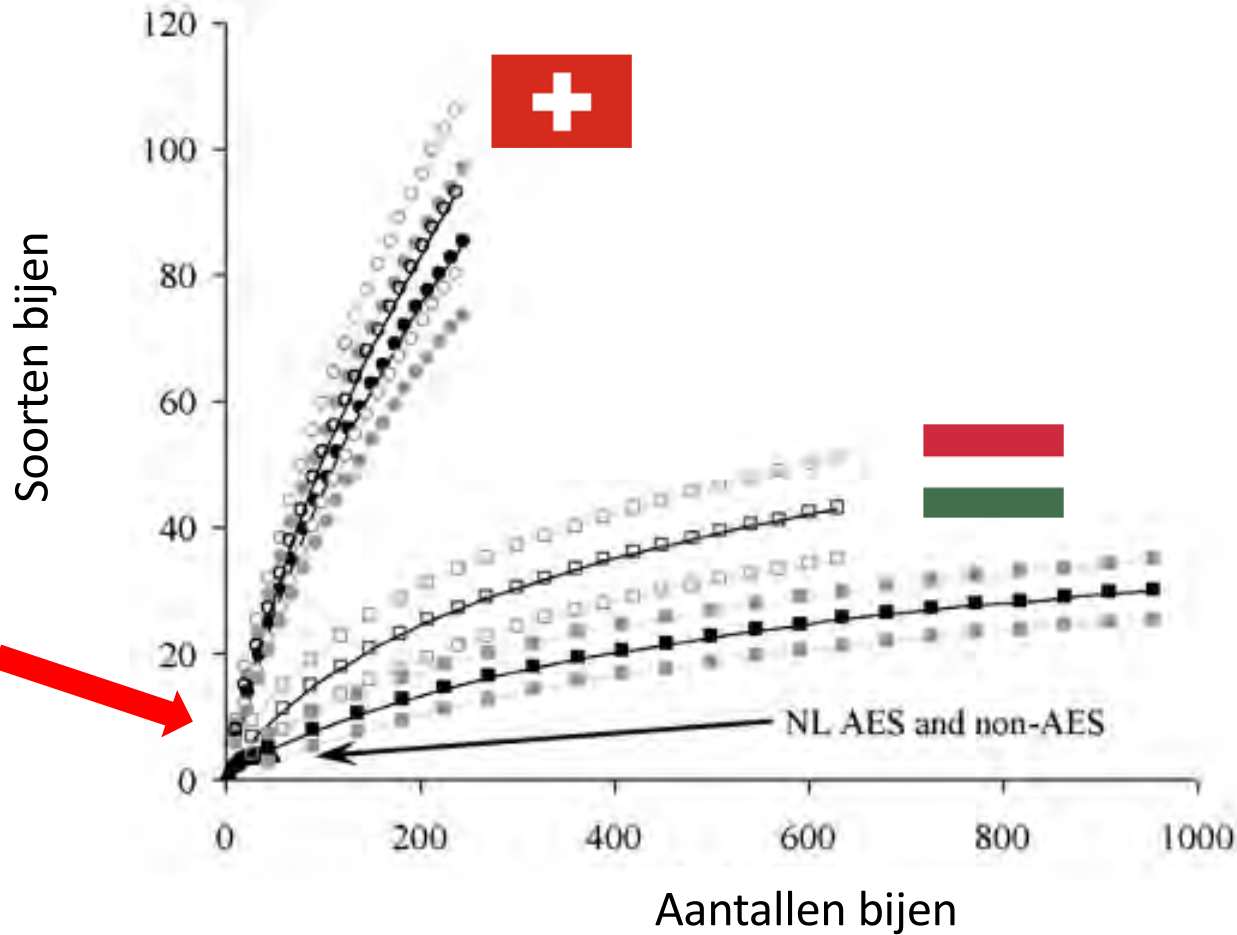

Waar vind je bijen-diversiteit ?

Bijen: status

Landbouwgebied "dood"

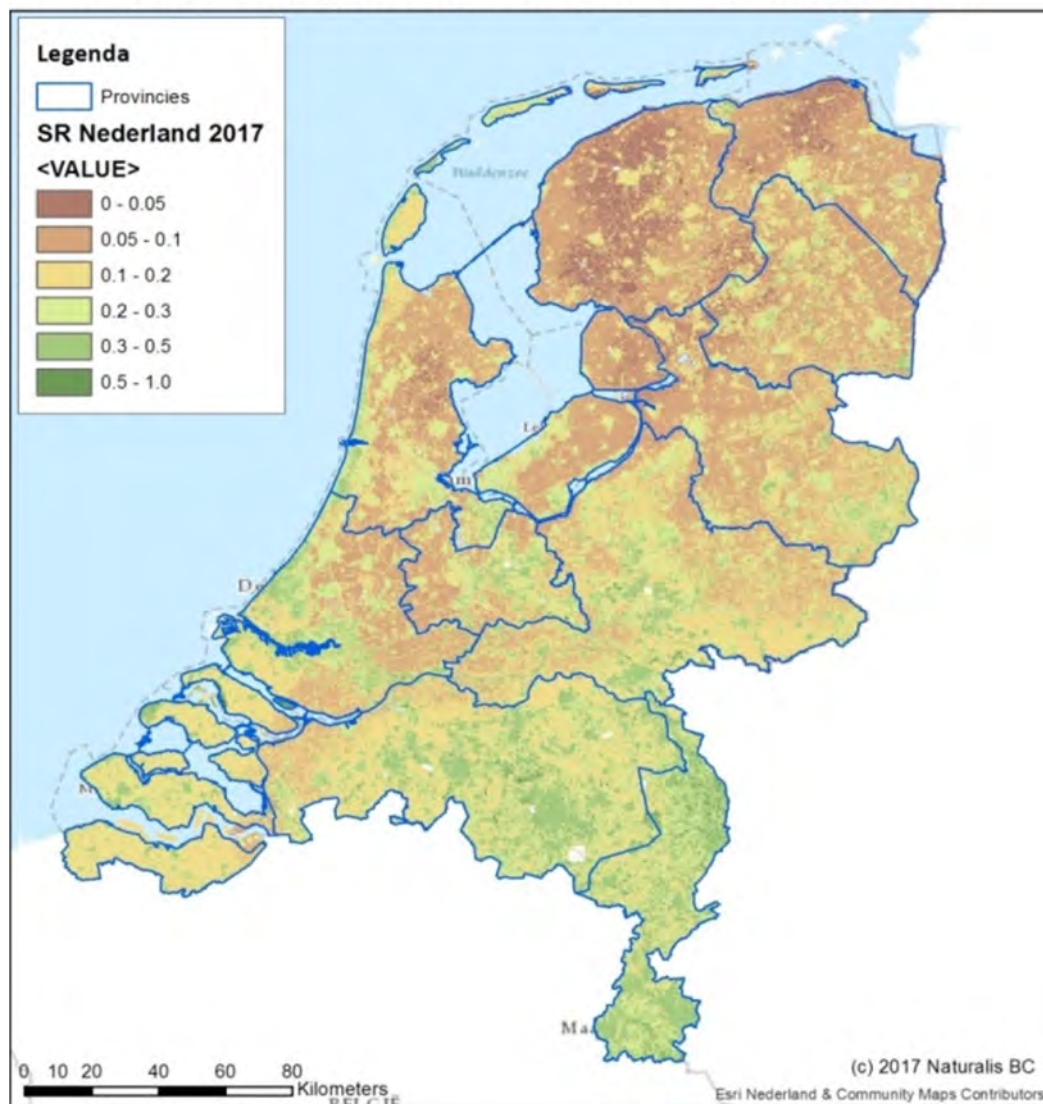
In akkerland vrijwel geen bij te vinden in NL

Diversiteit aan bijensoorten

Gemiddelde voorspelde soortenrijkdom Wilde Bijen 2017

S

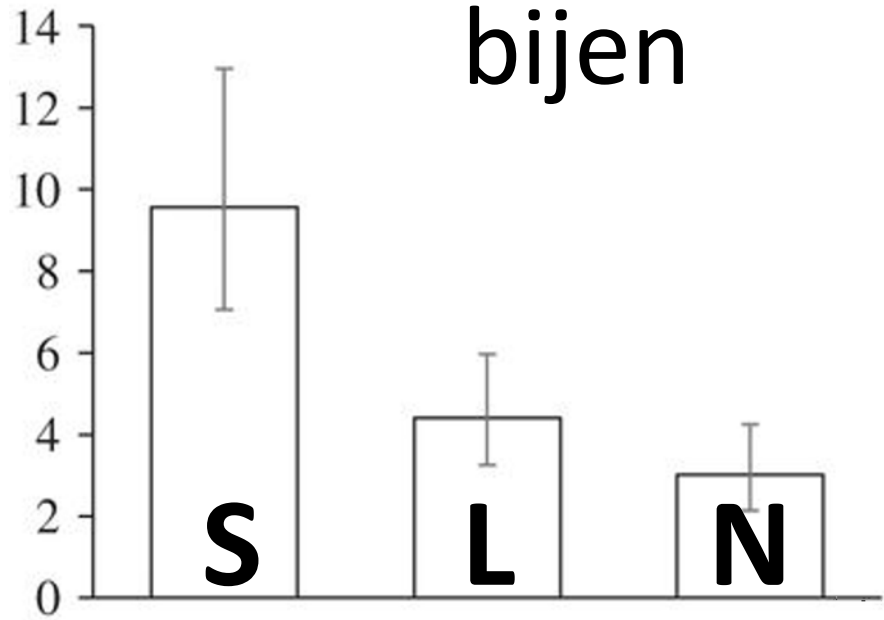

Meer bijen in de stad !

L

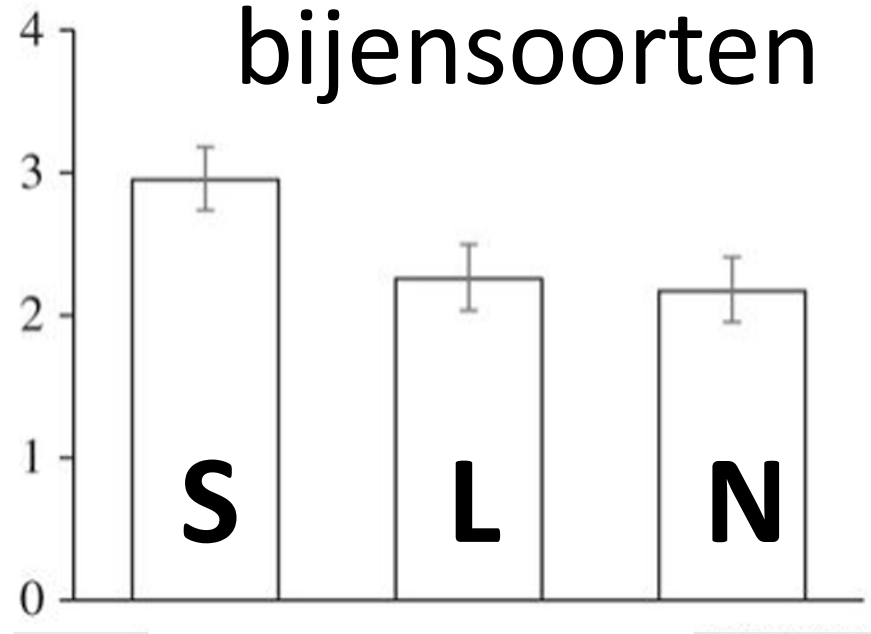

aantal
bijen

aantal

bijensoorten

N

Waar vind je bijen-diversiteit in de stad ?

armoedig

'well to do'

Gardens

Road verges

Urban Nature Reserve

Parks

Cemetery/churchyard

Allotment

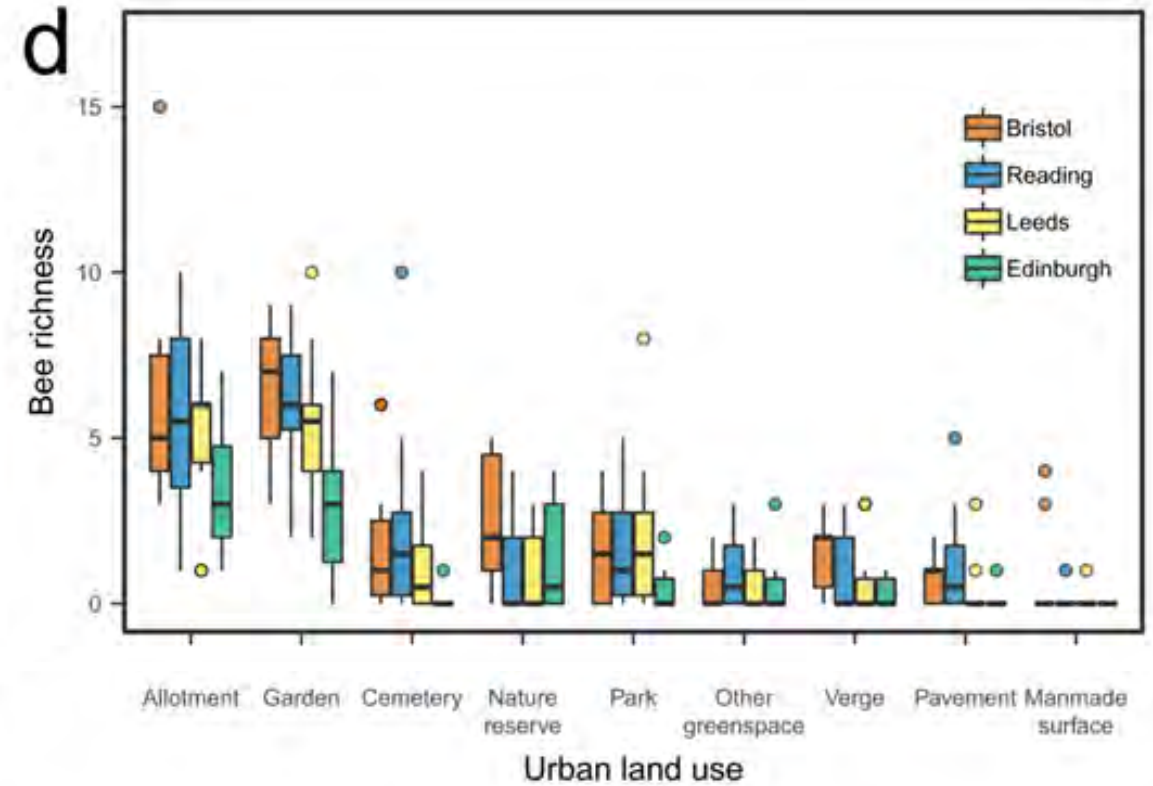
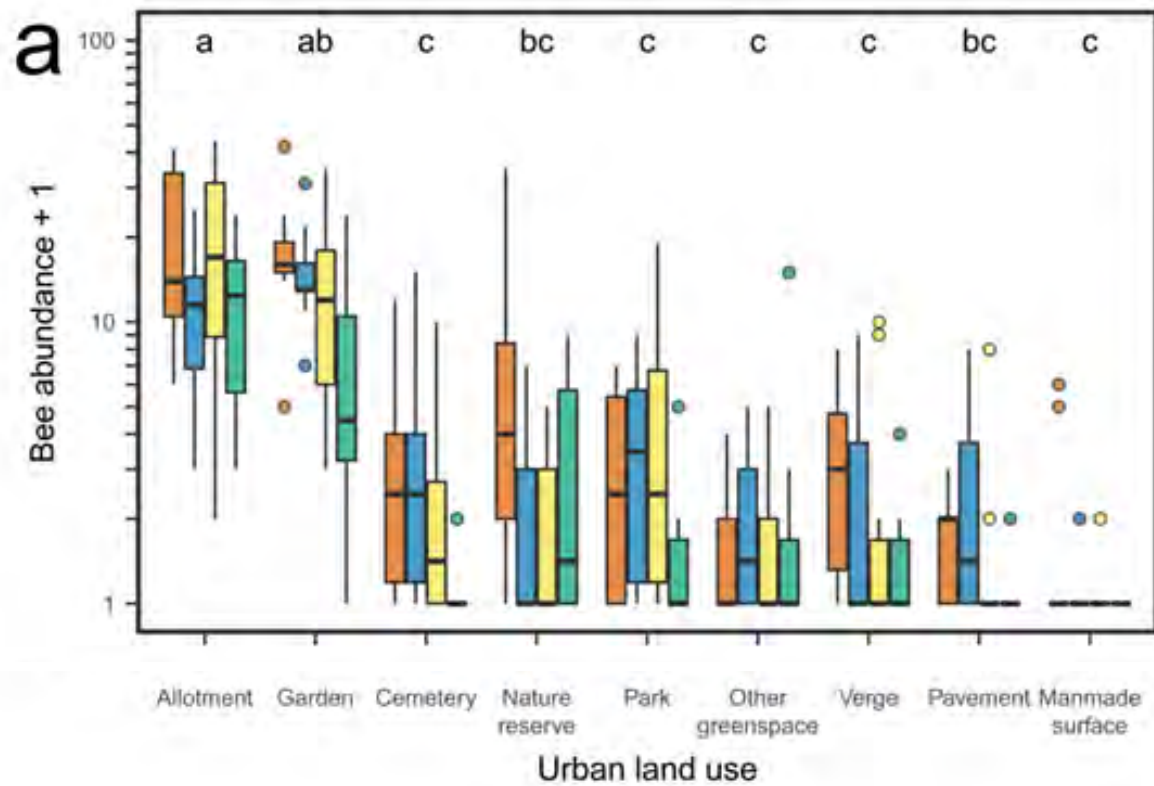

Man-made Surface

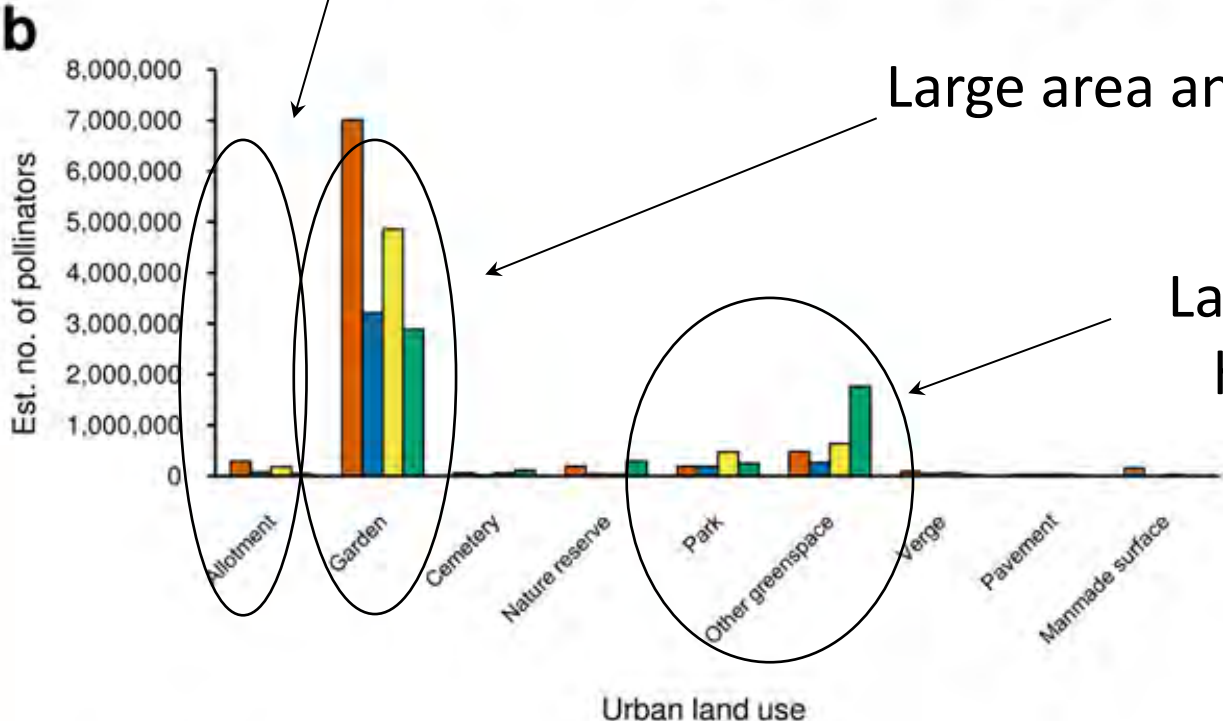
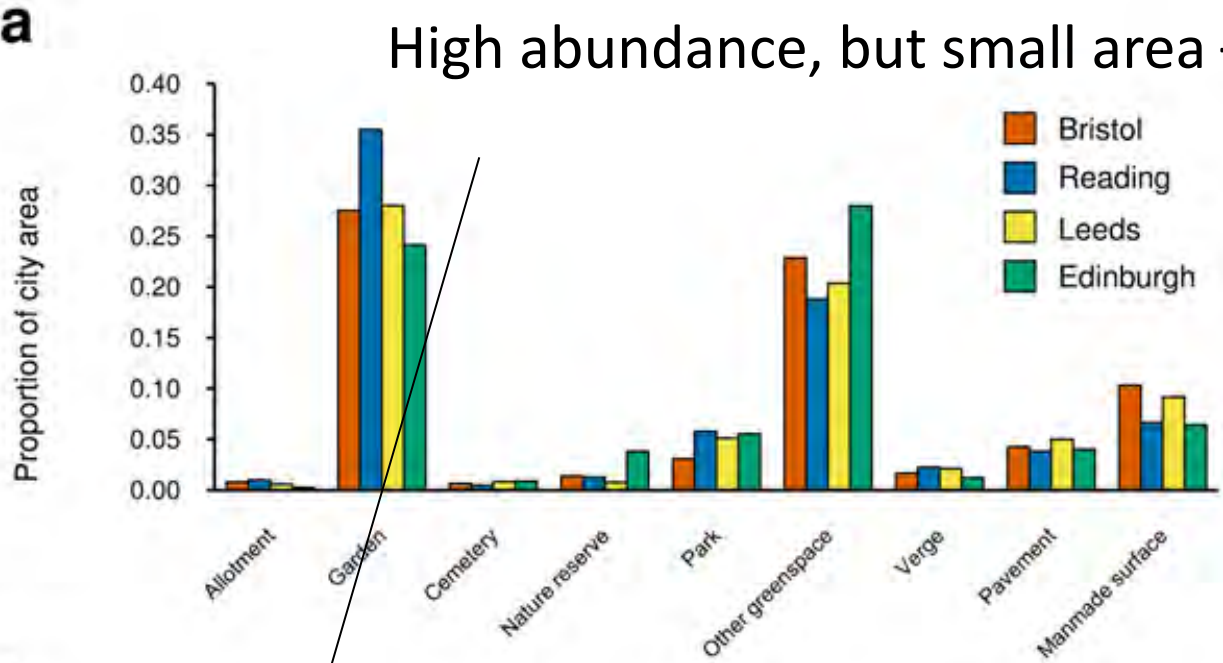
Other Green Space

Waar vind je bijen-diversiteit in de stad ?

High abundance, but small area – contributes little, but potential to expand?

Large area and lots of pollinators, could be even better?

Large area and fewer pollinators, huge potential for improvement

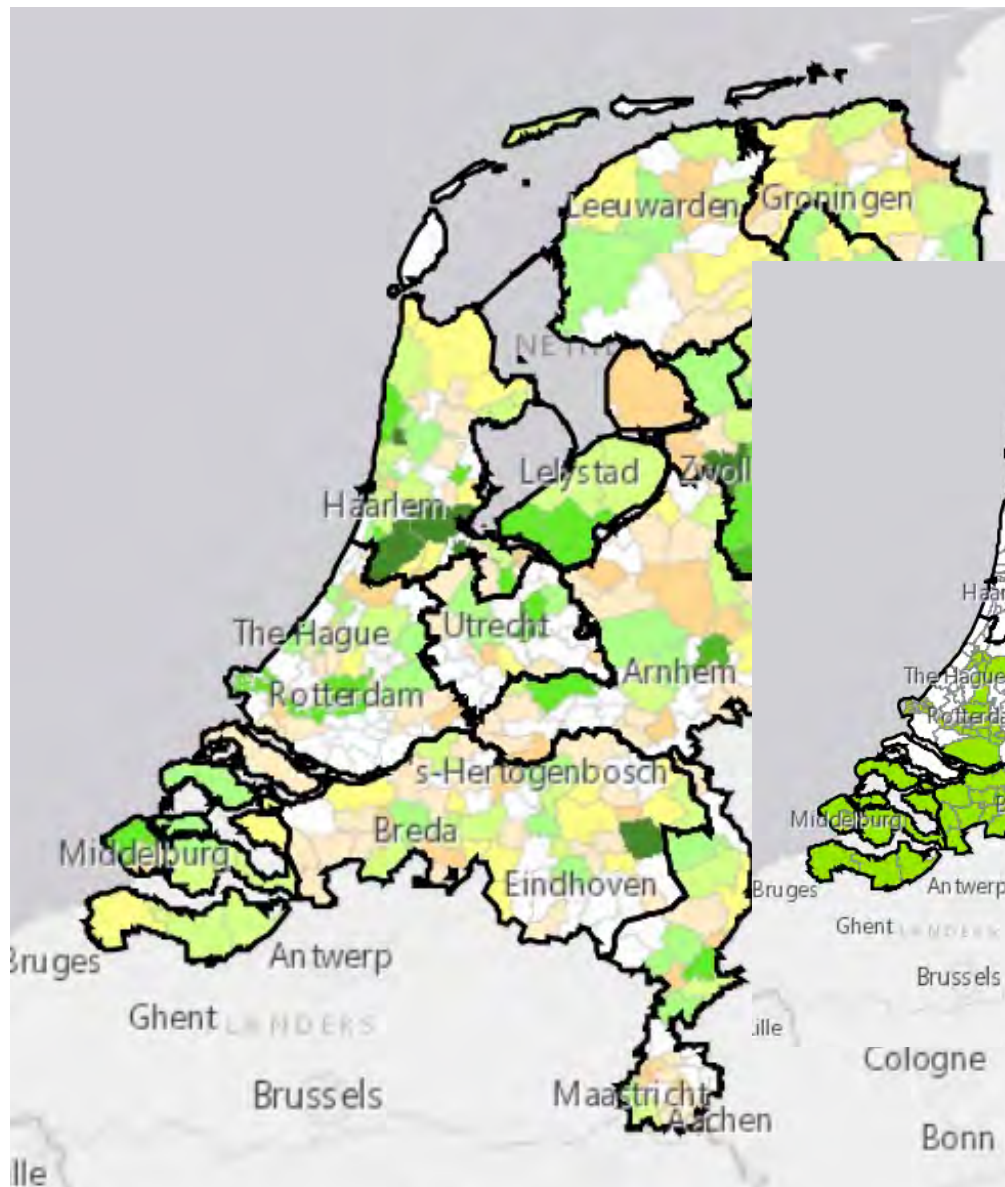
URGENTIE: Nationale Bijenstrategie

Nationale Bijenstrategie
Bed & Breakfast for Bees

initiatieven op de kaart – per gemeente

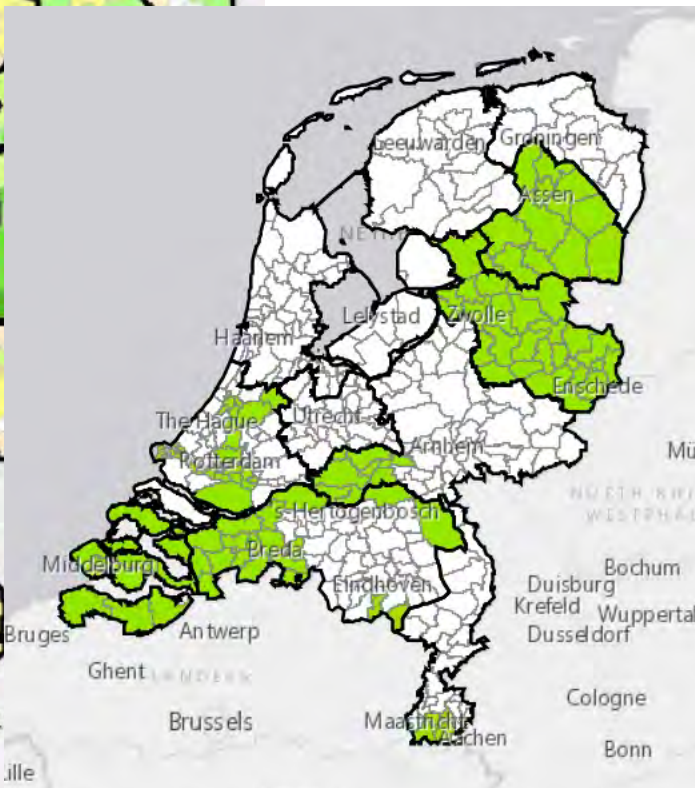

NL Bijenstrategie: >1100
initiatieven!

Initiatieven weten elkaar te vinden

Mensen weten initiatieven te vinden

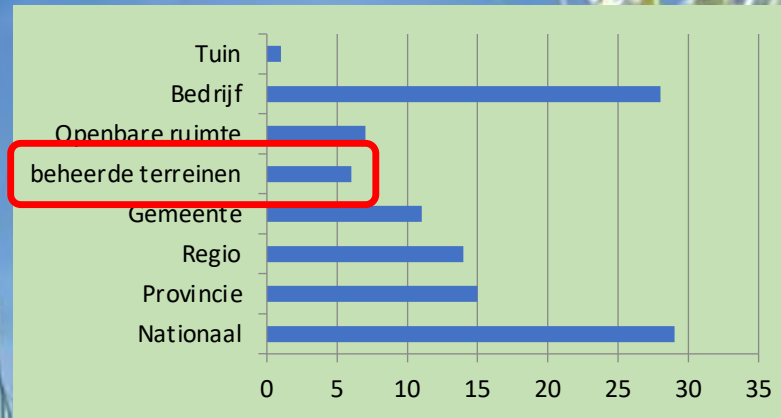
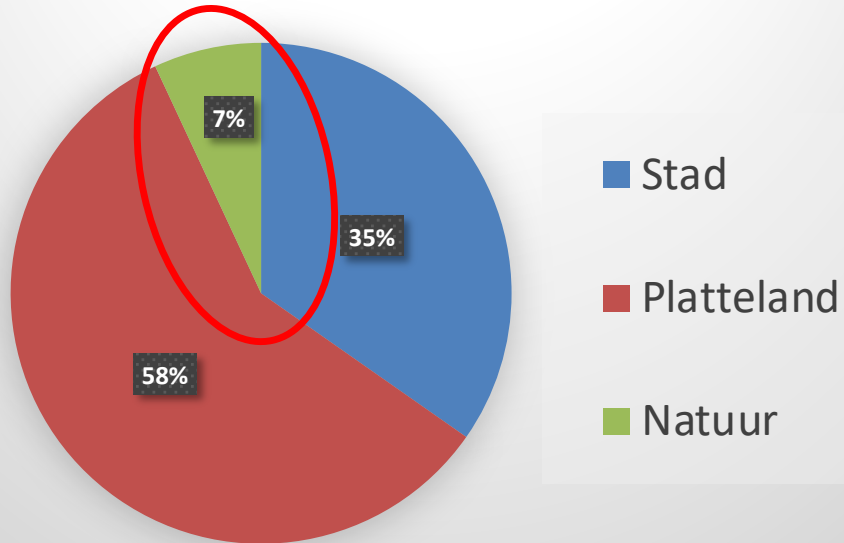
Overzicht per gemeente welke activiteiten er zijn

Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit

Helpen we populaties van zeldzame bijen ?

Verdeling initiatieven

5/6 initiatieven over honingbij in natuurgebieden

Veel TBO initiatieven staan niet bij de strategie

BIJEN B&B GEZONDE OMGEVING

Bijenhoteis

Bijentelling 2023

3.465

Getelde bijen en zweefvliegen in Nederland

58.511

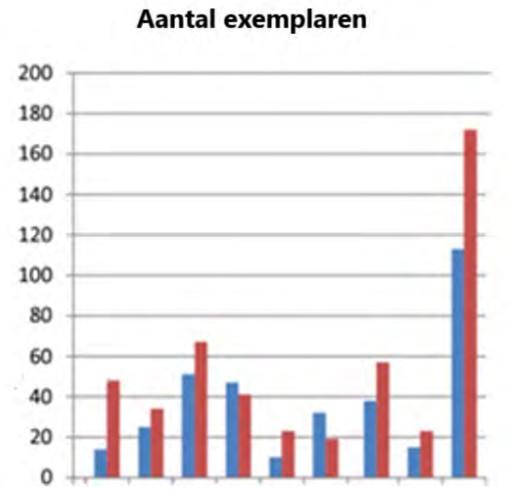
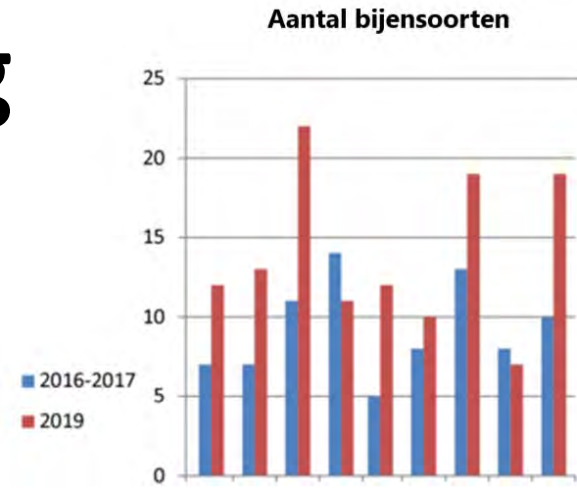
Mensen tellen bijen

Top 10 meest gespotte bijen in Nederland

1	Honingbij	11.198 x	6	Vosje	2.338 x
2	Gehoornde metselbij	6.594 x	7	Bijvlieg	2.070 x
3	Rosse Metselbij	6.257 x	8	Tuinhommel	1.573 x
4	Akkerhommel	2.906 x	9	Steenhommel	1.519 x
5	Aardhommel of Veldhommel	2.741 x	10	Sachembij	1.473 x

- 10% van de solitaire bijen (incl. koekoeksbijen) (~35 soorten) boorgangen
- 20% wanneer andere vormen van nesthulp, zoals vermolmd hout en steile wandjes van zand
- >60 soorten solitaire wespen

Bijvriendelijke inrichting in de stad

Hogere aantal bijensoorten en exemplaren

Totaal: 13 meer soorten bijen
Per locatie: 5 meer soorten en >15 exemplaren

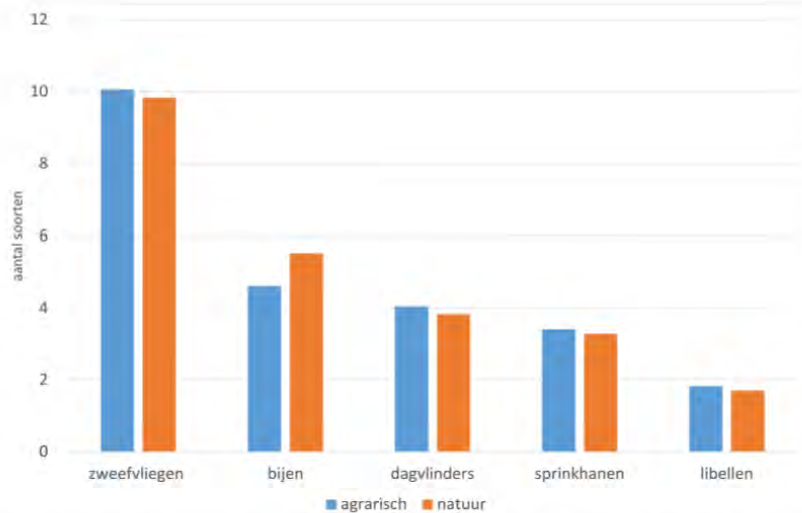
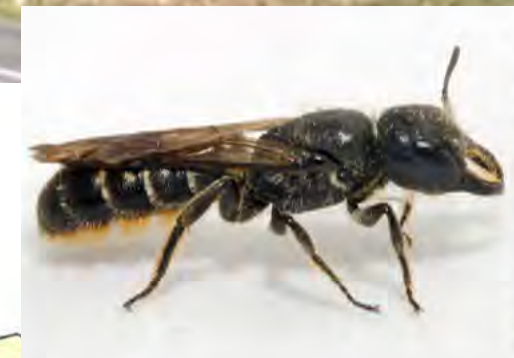
Bermen buitengebied

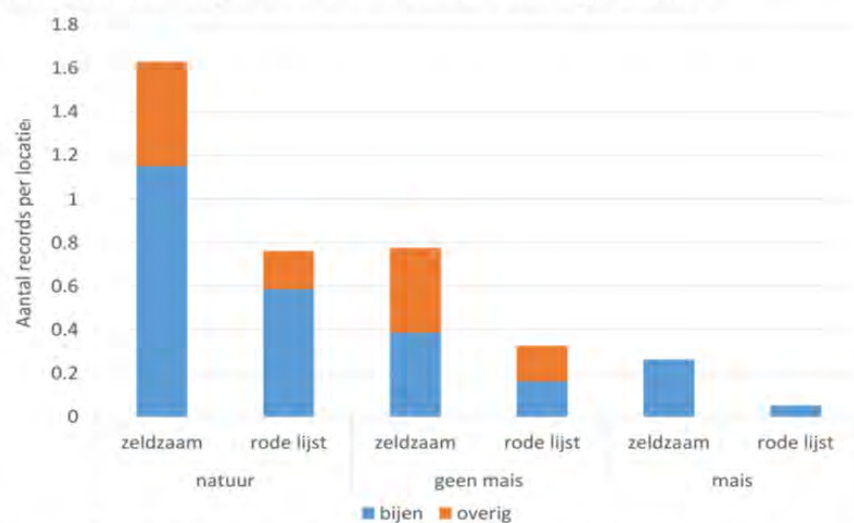
Ecologisch beheerde bermen in Overijssel

Tabel 2 Overzicht van het aantal waargenomen soorten

Groep	Aantal soorten	% van inheems
Bijen	56	16%
Zweefvliegen	59	19%
Dagvlinders	23	43%
Sprinkhanen	27	42%
Libellen	21	45%

Figuur 31 Gemiddeld aantal soorten per hoofdgroep, voor bermen in agrarisch gebied en natuur.

Figuur 39 Gemiddeld aantal records van zeldzamere soorten en Rode Lijst-soorten, gewogen naar zeldzaamheid, per landschapstype.

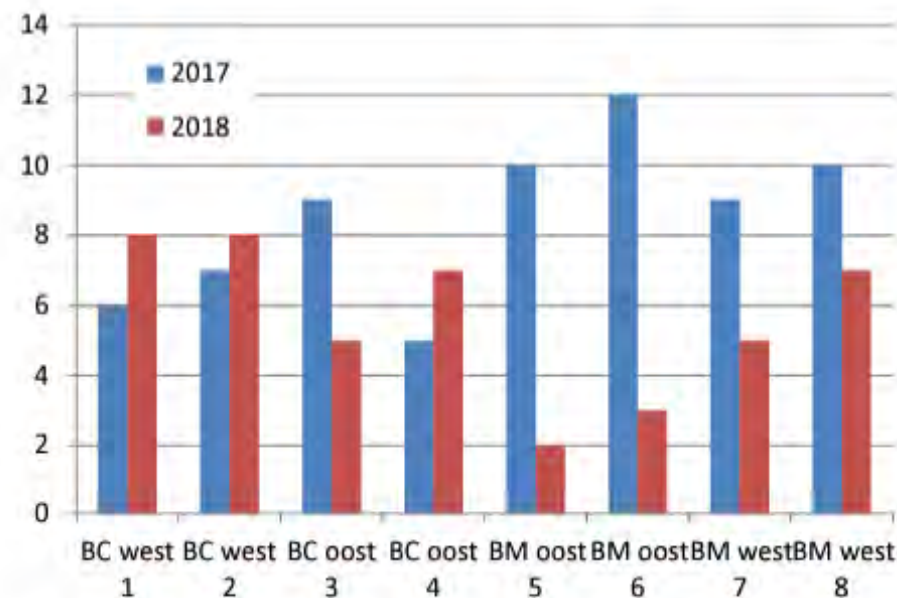
Bermen buitengebied

- Soortenrijkdom bestuivers relatief beperkt
  - ~5 soorten (range 1-16)
- De kwaliteit van de fauna van vliegende insecten hangt sterk af van de omgeving van de wegberm
  - Natuurlijke omgeving meer bestuivers dan agrarisch gebied
  - Voornamelijk algemene en weinig kritische soorten in agrarisch gebied
- Nestelgelegenheid beperkende factor

Zeegers, Smit & Slikboer, 2019

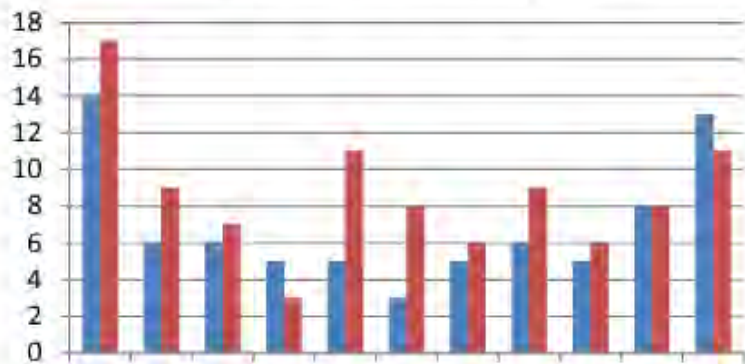
Slikboer, Bos & Reemer, 2019

Honeyhighway (Zuid-Holland)

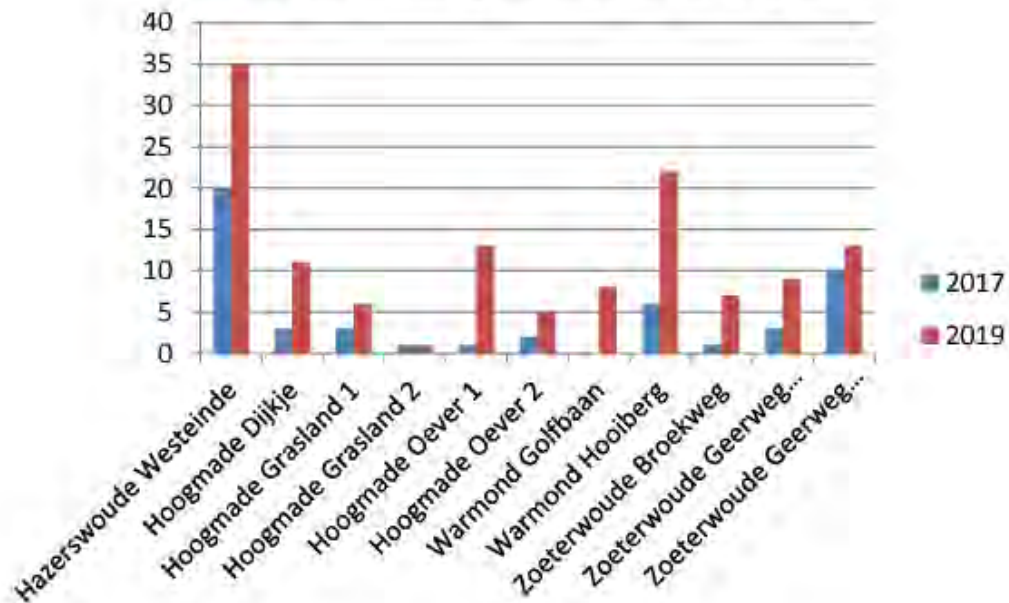

Figuur 5 Bijen: aantal soorten in 2017 en 2018 per bermtransect. BC = bermcontrole; BM = bloemrijk mengsel.

Aantal soorten bijen

Aantal exemplaren solitaire bijen

Boerenbedrijven

- Kleinschalige maatregelen op boerenbedrijven
- Gunstig voor wilde bijen
  - soorten: 7 → 9 soorten
  - aantal exemplaren: 5 → 12
- Geen bedreigde soorten

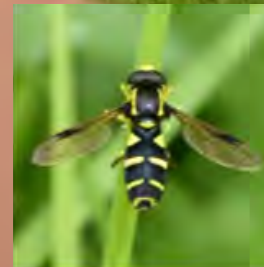
Gefaseerd maaibeheer

- Aantal soorten en exemplaren insecten na een maaibeurt lager bij traditioneel beheer
- Meer ontwikkelingstijd nodig

Icarusblauwtje enorm toegenomen

lichte toename

	Mozaïek	Traditioneel	Mozaïek	Traditioneel
incl. grasland nachtvinders				
<i>alle dagvlinders</i>				
aantal soorten	4,3	2,4	5,0	2,7
aantal exemplaren	16,5	4,6	18,2	5,0
<i>graslandvlinders</i>				
aantal soorten	1,9	0,7	2,6	1,0
aantal exemplaren	11,5	1,6	13,2	2,7
<i>generalisten</i>				
aantal soorten	2,1	1,6	2,1	1,4
aantal exemplaren	4,4	2,7	4,4	2,7

	Mozaïek (n = 12)	Begrazing (n = 2)	Traditioneel (n = 5)
<i>alle bijen</i>			
gem. aantal soorten	7,4	5	6,8
gem aantal exemplaren	44,9	31,5	29,6
<i>stuifmeelspecialisten</i>			
totaal aantal soorten	5	0	0
totaal aantal exemplaren	10	0	0

	Mozaïek (n = 12)	Begrazing (n = 2)	Traditioneel (n = 5)
<i>alle zweefvliegen</i>			
aantal soorten	10,3	8	11,6
aantal exemplaren	22,7	33	32
<i>graslandsoorten</i>			
aantal soorten	6,5	5	4,6
aantal exemplaren	13,6	9	9,4

Bestuivers in boomgaarden

grasbij	<i>Andrena flavipes</i>	1
goudpootzandbij	<i>Andrena chrysoseles</i>	2
roodgatje	<i>Andrena haemorrhoa</i>	3
aard-/veldhommel	<i>Bombus terrestris/ lucorum</i>	4
meidoornzandbij	<i>Andrena carantonica</i>	5
steenhommel	<i>Bombus lapidarius</i>	6
akkerhommel	<i>Bombus pascuorum</i>	7
vosje	<i>Andrena fulva</i>	8
wimperflanzandbij	<i>Andrena dorsata</i>	9
rosse metselbij	<i>Osmia rufa</i>	10

	Aantal bijensoorten	Veel voorkomende bijensoorten (>10 exemplaren)
Bijen	38	13
Zweefvliegen	25	6

12 boomgaarden in de Betuwe

Bestuivers in boomgaarden

	Gangbare boomgaarden	Milieukeur
Bijen – aantal soorten	2,9	2,4
Bijen – aantal exemplaren	7,9	3,4
Zweefvliegen – aantal soorten	3,5	3,6
Zweefvliegen – aantal exemplaren	7,8	6,6

- Eentonig omringende landschap
- Bloemstroken die bloeien van het vroege voorjaar tot in de nazomer

Noordijk et al, 2016

Reemer & Klein, 2012

Bijenlandschap het grote voorbeeld !

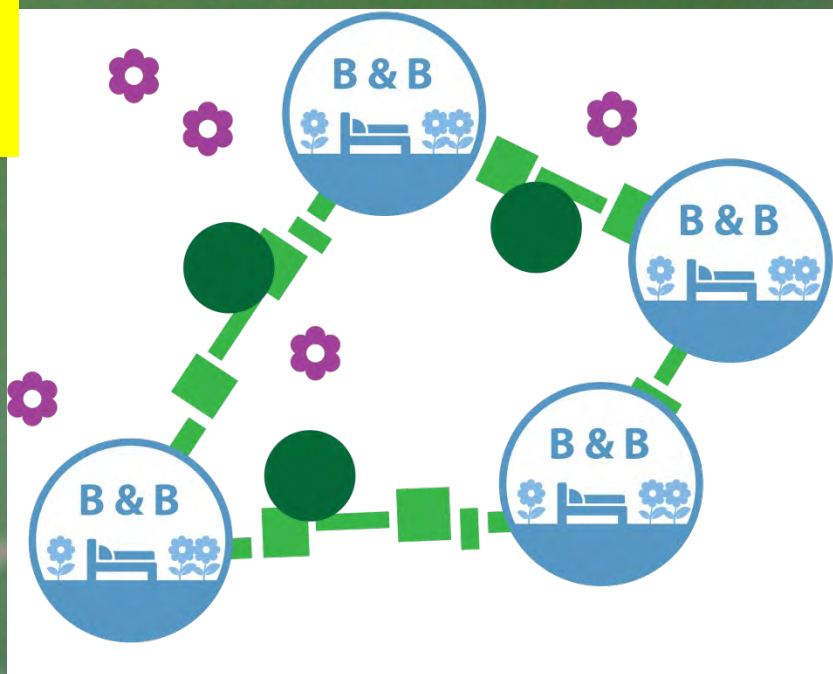

Maak de mooiste bijenfoto
Fotowedstrijd
15 mei – 15 juni

BIJENLANDSCHAP

B&Bs verbinden

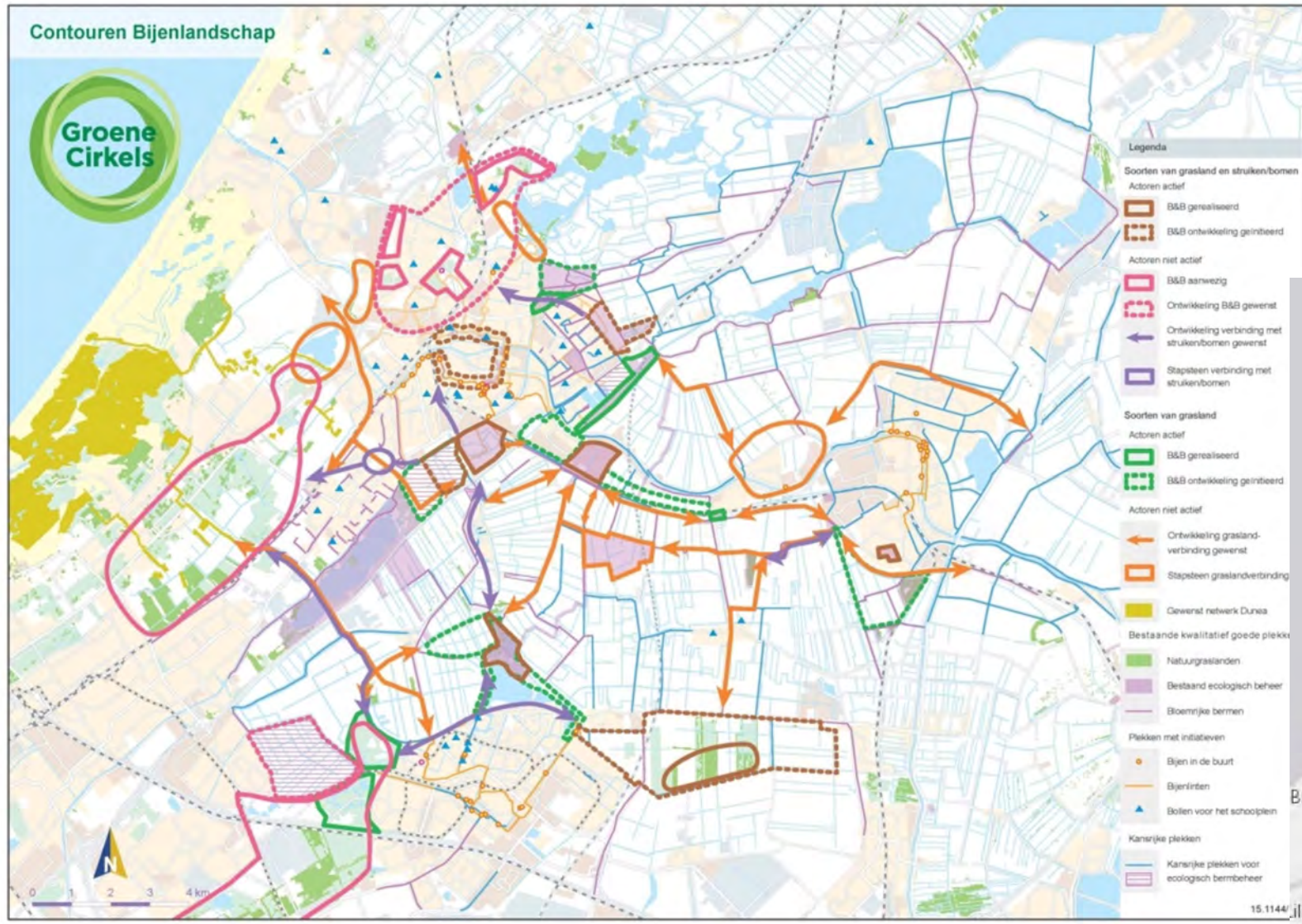
BIJENLANDSCHAP

B&Bs verbinden Ontwerpregels

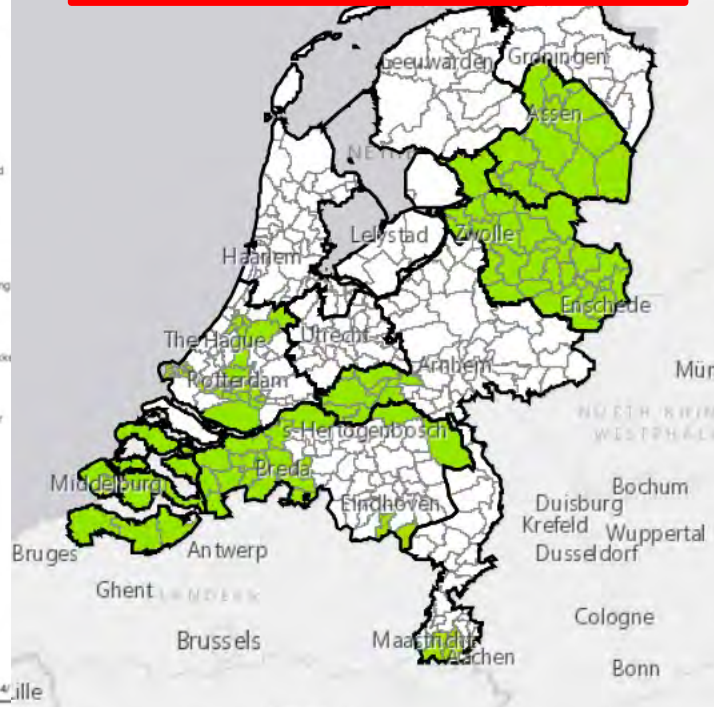
Bouwstenen bijenlandschap: B&B

Wat is er minimaal nodig voor een B&B ?

Combi grasland en struiken/bomen	10 ha voedselgebied: 1,5 - 5 ha bomen of struiken en de rest bloemrijk grasland met open plekken	10 geschikte nestelplekken op grasland met kale plekken	Minder dan 500m afstand tussen bed en breakfast
Combi nat & droog	10 ha voedselgebied: bloemrijk grasland, waarvan minimaal 2 ha droog en minimaal 2 ha nat grasland	10 geschikte nestelplekken met variatie in de vochtigheid van de bodem	Minder dan 500m afstand tussen bed en breakfast
Droog Grasland	10 ha voedselgebied: droog, bloemrijk grasland	10 geschikte nestelplekken op droog grasland met kale plekken	Minder dan 500m afstand tussen bed en breakfast

**Succes samen:
34% meer
soorten bijen in 3
jaar!**

Samen landschap veranderen

